

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В КОНТЕКСТІ ЕВРИСТИЧНОЇ ДИДАКТИКИ

У статті висвітлено проблему творчості як компонента змісту освіти та елемента в структурі особистості вчителя. Феномен «творча особистість» розглянуто як внутрішній вияв людської неповторності, індивідуальності, унікальності й таланту, а також як здатність до творення самої себе, спроможність самореалізації та самоздійснення, готовність до самоуправління як власного перетворювача зовнішніх вимог у контрольовану рівновагу внутрішнього світу.

Автором здійснено аналіз поняття педагогічної творчості з позицій індивідуально-креативного підходу, виявлено характерні особливості творчої діяльності майбутнього вчителя музики, визначено принципи та педагогічні умови розвитку творчих якостей учителя в умовах евристичного навчального середовища (особистісне авансування майбутнього успіху, суб'єктивізація змісту фахового навчання, інтеграція педагогічної теорії і практики в індивідуально-особистісному досвіді, педагогічна імпровізація).

Ключові слова: креативне середовище, евристична дидактика, творча особистість, творча активність, педагогічна творчість, творча педагогічна задача.

Переорієнтація знаннево орієнтованої системи освіти на таку, що сприяє більш повному творчому розкриттю особистості та стимулюванню її перетворювальних потенцій, вимагає такого освітнього середовища, що мали б відповідати сучасним суспільним запитам і задовольняти потреби суб'єктів навчання. Базові ідеї для цього закладені у вітчизняній (Б.Асаф'єв, П.Блонський, Л.Виготський, П.Лесгафт, А.Макаренко, В.Сухомлинський, Л.Толстой, К.Ушинський) та світовій педагогічній теорії та практиці (Дж.Брунер, Ф.Гансберг, Ф.Дістервег, Р.Штайнер).

В той же час, для сучасних освітніх процесів характерним є зростання уваги до особистості учня, максимального розкриття його обдарування та інтелектуального розвитку через різноманітні види та форми музично-виховної роботи. Для вирішення проблеми творчого розвитку учнів потрібен вчитель, здатний нестандартно мислити, бачити цікаве й перспективне, креативно діяти.

Актуальність цієї проблеми вчені обґрунтовують не тільки об'єктивними вимогами суспільного розвитку та сутнісними можливостями людини, а й самою природою музичної діяльності як творчості. Питання творчості як компонента змісту освіти віднайшли відображення в концепціях формування пізнавальної активності, самостійності, інтересу учнів та студентів (Г.Альтшуллер, Ш.Амонашвілі, В.Давидов, М.Данилов, О.Дусавицький, Д.Ельконін, Л.Занков, І.Лернер, В.Лозова, Л.Мільто, С.Сисоєва, М.Скаткін, Г.Щукіна).

Дослідження у сфері музичної педагогіки проблем підготовки фахівців, здатних до творчих дій, співвідносяться з концептуальними поглядами на творчість як на один із компонентів особистості вчителя (О.Бондаревська, Г.Селевко, А.Маслоу, К.Роджерс, І.Якиманська), зміст якого у контексті музично-педагогічної діяльності досліджено недостатньо повно.

Метою статті є висвітлення засадничих положень формування творчої особистості вчителя музики в умовах креативного навчального середовища.

Вклад основного матеріалу. Науково доведено, що вчитель музики повинен не лише якісно забезпечувати викладання дисципліни «музичне мистецтво» згідно навчального плану у загальноосвітньому навчальному закладі, але й уміти створювати духовно-творче середовище, в якому гартується особистісний розвиток учнів засобами творчої діяльності (О.Козир, О.Олексюк, О.Отич, Г.Падалка, О.Рудницька, О.Хижна, О.Щолокова).

У науковому дискурсі про сутність творчої особистості філософи сягають трансцендентальних глибин. Стверджується, що через творчість людина сягає вершин духу, а дух має особистісну структуру, виступає як необмежена трансформація об'єктивного в суб'єктивне (Г.Гегель, Г.Лейбніц).

Так, М. Бердяєв, впевнений, що тільки в творчості людина створює свій особистісний світ, пише: “Творчість для мене не стільки оформлення в кінченому, у творчому продукті, скільки розкриття безкінечного, політ у нескінченність не об’єктивація, а трансценденція” [1, с. 210].

В Свою чергу, С.Кримський наголошує, що особа взагалі не є наперед заданою, “вона перманентно створюється, існує лише в режимі творіння як акту вивільнення від обіймів небуття” [5, 43]. Філософ вказує: “скільки б ми не пізнавали людину та її творчу діяльність, в ній завжди залишається те, про що ми не відаємо і навіть не самоусвідомлюємо” [5, с. 45]

Аналіз сучасної наукової літератури з проблеми евристики засвідчив розуміння творчості переважною більшістю учених як системного явища, певної сукупності творчих здібностей, якостей особистості, що забезпечують креативність дій (К. Альбуханова-Славська, Г. Альтшуллер, В. Андреев, Г. Буш, В. Дружинін, В. Моляко, О. Матюшкін, Л. Пономарьов, В. Семиченко).

Дослідники визначають творчість як вид людської діяльності, що характеризується новизною процесу й самого продукту дій, спрямований на розв’язання суперечностей (розв’язання творчих завдань), для яких необхідні об’єктивні (соціальні, матеріальні) та особистісні умови (знання, вміння, творчі здібності). При цьому підкреслюється, що новизну продукту творчої діяльності слід вважати об’єктивною і соціально значущою, якщо продукт справді новий у контексті історії культури. У разі його новизни лише для суб’єкта творчості, то така новизна має вже не суспільне, а особистісне значення. Науковцями розроблено характерні риси творчої діяльності, серед яких найбільш суттєвими є:

- наявність суперечностей, проблемної ситуації або творчого завдання;
- соціальне та особистісне значення і прогресивність, тобто внесок у розвиток суспільства та особистості;
- наявність об’єктивних (соціальних, матеріальних) передумов творчості;
- наявність суб’єктивних (особистісних якостей) передумов творчості;
- новизна та оригінальність процесу або результату;
- об’єктивна необхідність творчої діяльності для реального прогресу суспільства, охоплення творчістю всіх сфер людської діяльності (О. Брушлинський, І. Дьяков, О. Леонтєв, А. Нечаєв, А. Петровський, Я. Пономарьов, В. Пушкін, О. Тихомиров, П. Якобсон та ін.).

Творчою особистістю називають індивіда, який володіє високим рівнем знань, прагненням до нового, оригінального, котрий уміє відкинути звичайне, шаблонове. До того ж, необхідність у творчості є життєвою необхідністю людини. Так, А. Капська творчу особистість визначає як «особистість, рамки творчості якої охоплюють дії від нестандартного вирішення простого завдання до нової реалізації унікальних потенцій (індивіда) у певній галузі, і як людину, що володіє певним переліком якостей, а саме рішучістю, умінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення, умінням бачити за рамками того, що бачать його сучасники і що бачили його попередники» [4, с. 87].

Останнім часом спостерігається все відчутніша і пильніша увага вчених до проблеми взаємозв’язку духовності й розвитку творчої особистості (І.Бех, А.Донцов, І.Зязюн, Е.Помиткін), забезпечення сприятливої духовної атмосфери, високої духовності та моральності атмосфери навчального закладу, накопичення духовної культури як надбання творчої особистості та джерела добротворчості, що спонукає до наслідування й бажання творити.

Таким чином, аналіз суті поняття “творча особистість” за результатами вивчення наукових джерел дав змогу встановити, що поняття “творча особистість” доцільно розглядати як внутрішній вияв людської неповторності, індивідуальності, унікальності, таланту, непересічності, здатності до створення самої себе, до самосприяння як найголовнішої ознаки у ланцюгу “самостей”, до самореалізації, самоздійснення, готовності до самоуправління як власного перетворювача зовнішніх вимог у контрольовану рівновагу внутрішнього світу, до накопичення досвіду індивідуальної поведінки та вміння усувати протиріччя між внутрішнім і зовнішнім світом суб’єкта.

Творчою називають ту особистість, яка здатна до інноваційної діяльності й самовдосконалення. Науковці доводять, що для напрацювання цих здатностей суттєву роль

відіграє емоційний інтелект (І. Андреева, Л. Яковлева, І. Бех). Тому необхідність розвитку емоційного інтелекту студентів як майбутніх успішних професіоналів є очевидною. У контексті емоційної креативності усвідомлення людиною власної індивідуальності є не що інше, як засвідчення своїх емоційних реакцій і станів, які вказують на індивідуальне ставлення до того, що відбувається.

У свою чергу, Ю.Борев доводить необхідність ще в стінах навчального закладу розвивати емоційні характеристики особистості творця, зокрема: уміння активно і безпосередньо реагувати на оточуючий світ, легко захоплюватися новим, мати багату фантазію, високу активність почуттів, здатність швидко переходити в стан внутрішнього підйому захоплення [2].

Творчу особистість майбутнього учителя повною мірою розкриває його здатність до педагогічної творчості. Цей феномен має низку особливостей (В. Загвязінський, І.Зязюн, С.Сисоєва, Р. Нікандров). Так, на відміну від творчої роботи в мистецтві у відповідності до етапів творчого процесу (виникнення педагогічного задуму, його розробка та реалізація) творчо-педагогічні дії вимагають достатньо швидкого переходу від одного етапу до іншого у зв'язку з регламентом часу для проектування та вирішення конкретних педагогічних задач.

Вчені довели, що проблема педагогічної творчості має прямий вихід на проблему самореалізації вчителя. Творчу особистість у контексті самостійності та активності розкривають такі якості як незалежність та критичність суджень, сміливість уяви, почуття гумору. У зв'язку з цим вважається, що педагогічна творчість – це процес самореалізації індивідуальних, психологічних, інтелектуальних сил та здібностей особистості педагога.

Вчені стверджують, що природа творчої педагогічної праці така, що вона іманентно уміщує в собі й декотрі елементи нормативної діяльності. Так, засвоєні вчителем алгоритми, прийоми й способи нормативної педагогічної діяльності включаються в нескінченну кількість нестандартних та непередбачених ситуацій, вирішення яких вимагатиме постійного внесення змін, корекції, регулювання, варіювання, що в свою чергу, і веде до абсолютно природного прояву інноваційного типу педагогічного мислення, спонукає педагога до творчості (Н. Гузій, Н. Кичук, Г. Нагорна, О. Отич, В. Орлов, І. Підласий, С.Сисоєва, Г.Троцко).

Суттєвою для нас є позиція С. Сисоєвої, яка вважає, що навчання вчителя педагогічної творчості забезпечує його здатність до особистого саморозвитку тільки на основі органічної єдності загального (як складової загально педагогічної підготовки), особливого (як креативного елементу формування особистості у відповідності до закономірностей творчого процесу) та індивідуального (з урахуванням особливих індивідуальних характеристик студента) [6, с. 13].

Для розвитку педагогічної творчості як компоненти фахової підготовки майбутніх учителів музики необхідні *об'єктивні та суб'єктивні умови*. До об'єктивних віднесемо вплив соціокультурної та освітньої реальності, конкретного навчального середовища, в якому працює вчитель, а також позитивний емоційно-психологічний клімат в колективі, наявність адекватних засобів навчання та методичного забезпечення тощо. Суб'єктивні умови складають: знання основних закономірностей та принципів цілісного навчального процесу, рівень загальнокультурної підготовки майбутнього вчителя; володіння сучасними технологіями, навчання та виховання; вміння оперативно аналізувати типові ситуації та приймати адекватні рішення, розвинуте педагогічне мислення та рефлексія, педагогічний досвід та інтуїція.

Цілком природним є твердження учених та вчителів-практиків про те, що творча особистість вчителя формується, перш, за все у процесі постановки і вирішення творчих педагогічних задач, що вимагає від вчителя творчого стилю діяльності, нестандартного мислення, здатності до інновацій. Науковці довели, що сьогодні професійна підготовка вчителів якраз і страждає від недоліків в організації педагогічної творчості майбутніх фахівців (І.Зязюн, Н.В.Кичук, Г.О.Нагорна, С.О.Сисоєва, Г.В.Троцко).

Новатор у сфері педагогічної творчості І.Зязюн зазначає: «У педагогіці вищої школи актуальною проблемою є створення такої педагогічної системи як *евристична дидактика*, що спрямована на «підготовку студентів до вирішення неалгоритмічних задач і прийняття нестандартних рішень, а також на навчання самоініціації, пов'язаної з процесами самоорганізації мислення, самоуправління та самодіяльності студентів в евристичному

пошуку» [3, с. 77]. Вчений підкреслює, що технологію евристичної дидактики слід розглядати не як управління генерацією нових ідей із гарантованим результатом, а як цілеспрямоване, планове, регульоване учіння в процесі рефлексії над продукуванням принципово нових дій.

Евристична дидактика, на відміну від традиційної, спрямованої на розвиток логічного, дискурсивного мислення, є якісно іншою системою, в основі якої лежить синергетика й інтуїція. Як вважає Г.Філіпчук, у евристичній дидактиці знаходять утілення і активно діють такі синергетичні принципи, як нелінійність становлення, діалогічність, додатковість, подвійність, фрактальність, відкритість, нестійкість, самоактуалізація (трансценденція) [7].

В той же час, у даній дидактиці мирно співіснують як класичні форми й методи, так і креативні. Ефективною формою евристичного учіння є система логіко-евристичних тренінгів, яку доцільно будувати згідно узагальненої моделі вирішення проблемних ситуацій. Якщо у традиційній дидактиці учіння орієнтоване на запам'ятовування алгоритмів і прийомів їх використання, то в евристичній учіння спрямоване, передусім, на розвиток інтуїції, на збагачення індивідуально-особистісного досвіду, набування умінь та навичок організації евристичного пошуку, вибору варіантів вирішення педагогічних завдань творчими засобами.

Як результат учіння майбутнього фахівця в традиційній та евристичній дидактиці є формування його компетентностей, що відповідають соціальному замовленню на професію.

Спираючись на наукову позицію І.Зязюна стосовно явищ педагогічної творчості, вважаємо за доцільне застосувати *індивідуально-креативний підхід* у розробці проблеми розвитку творчої особистості вчителя музики, згідно з яким педагогічна підготовка трактується як динамічне системне утворення, обсяг і глибина якого в основному визначаються потребами студента [3, с. 408]. Постійна персоніфікація базового змісту музичної освіти та фахового навчання студентів в індивідуально-пошуковому режимі підпорядкована логіці формування майбутніх педагогів-музикантів як суб'єктів професійної діяльності. Важливо, що при індивідуально-креативному підході акцентується увага на прагненні бачити і використовувати в позитивному сенсі неповторне, непересічне в індивідуальності кожного студента та учня.

Сутність даного підходу полягає в орієнтації підготовки на самореалізацію в професійній сфері; ціннісно-смысловому розумінні себе як індивідуальності; цільовій установці та формування особистості креативного типу, для якої педагогічна творчість стає способом буття; варіативно-пошуковому характері процесу підготовки, де активними співучасниками формування змісту учіння є самі студенти. [3, с. 408].

У контексті ідеї «методологізація методики», покладеної в основу «евристичної дидактики», нами запропоновано наступні принципіві положення формування творчої особистості вчителя музики у процесі фахової підготовки:

- особистісне авансування майбутнього успіху, що передбачає стимулювання мотиваційної сфери студента, розвиток його потенціалу в процесі навчання;
- суб'єктивація змісту навчання, що обумовлює індивідуально-пошуковий характер роботи зі студентом, розвиток його індивідуальних здібностей;
- інтеграція педагогічної теорії і практики в індивідуально-особистісному досвіді при випереджальній ролі теоретичного знання;
- використання педагогічної імпровізації як виду і форми фахової підготовки майбутніх учителів музики.

Отже, творчість у діяльності педагога є необхідною умовою й гарантією досягнення найвищої результативності праці, найбільш повної реалізації його можливостей. За результатами вивчення наукових джерел нами встановлено, що поняття «творча особистість» доцільно розглядати як внутрішній вияв людської неповторності, індивідуальності, унікальності, таланту, здатності до створення самої себе, до самореалізації.

Подальшої наукової розробки потребують питання розвитку системи евристичної дидактики. Її впровадження може забезпечити формування особистості вчителя музики креативного типу, для якої педагогічна творчість стане способом професійного буття.

Література

1. Бердяев Н. Самопознание / Н.Бердяев. – М.: Книга, 1991.– 135 с.

2. Боров Ю.Б. Эстетика. В 2 т. Т.1: Учебное пособие / Ю.Б. Боров. – Смоленск: Русич, 1997. – 576 с.
3. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: Монографія. / І.А. Зязюн. – Черкаси: Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
4. Капська А.Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола. – К.: Науковий світ, 2001. – 129 с.
5. Кримський С.Б. Запити філософських смислів / С.Б. Кримський. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
6. Сисоева С.О. Основи педагогічної творчості / Сисоева С.О. – К.: Міленіум. 2006. – 346 с.
7. Філіпчук Г. Громадянське суспільство: освіта, етнокультура, етнополітика / Г. Філіпчук. – Чернівці, Зелена Буковина, 2002. – 486 с.

References

1. Berdyayev N. Samopoznaniye / N. Berdyayev. – M.: Kniga, 1991.
2. Borev Yu. B. Estetika. V 2 t. T. 1 :Uchebnoe posobie / Yu. B. Borev. – Smolensk :Rusich, 1997. – 576 s.
3. Zyazyun I.A. Filosofiya pedagogichnoyi diyi: Monografiya. / I.A. Zyazyun. – Cherkasi: VID. vid ChNU imeni Bogdana Hmel'nitskogo, 2008. – 608 s.
4. Kapska A.Y. Aktualni problemi sotsialno-pedagogichnoyi roboti (modulniy kurs distantsiynogo navchannya) / A.Y. Kapska, O.V. Bezpalko, R.H. Vaynola. – K.: Naukoviysvit, 2001. – 129s.
5. Krimskiy S.B. Zapiti filosofskih smisliv / S.B. Krimskiy. – K.: Vid. PARAPAN, 2003. – 240 s.
6. Sisoyeva S.O. Osnovi pedagogichnoyi tvorchosti / Sisoyeva S.O. – K.: Milenium. 2006. – 346 s.
7. Filipchuk G. Gromadyanske suspilstvo: osvita, etnokultura, etnopolitika / G. Filipchuk. - Chernivtsi, Zelena Bukovina, 2002. - 486 s.

In the article creativity is highlighted as a component of pedagogical education and an element of the teacher's personality. The author analyzes the concept of "pedagogical creativity" from the stand point of the individual-creative approach, points to the characteristic features of the creative activity of the future music teacher, defines the principles and pedagogical conditions of the development of creative qualities of the teacher in a heuristic learning environment. Creative personality is considered as an internal manifestation of human uniqueness, individuality, uniqueness and talent. Characteristic features are self-realization, self-management, innovative activity, ability to eliminate external and internal contradictions. Pedagogical creativity is aimed at the creative development of pupils. It is for them a result of solving creative pedagogical tasks.

The author proposes to introduce heuristic didactics as a pedagogical system for the professional training of future music teachers. It is aimed at preparing students for solving creative tasks and making non-standard decisions as well as self-organization, self-management and heuristic amateur activities of students. An effective form of heuristic learning is a system of logical-heuristic training and problem situations.

Keywords: *creative environment, heuristic didactics, creative personality, creative activity, pedagogical creativity, creative pedagogical task.*

УДК 130.123.3:159.954:37.015.31

Чжоу Лянлян

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ЯК ФІЛОСОФСЬКА І ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглядається феномен індивідуальності з позицій філософської та психолого-педагогічних наук. Проаналізовані погляди вітчизняних і зарубіжних вчених стосовно розвитку індивідуальності у різних видах діяльності. Підкреслюється, що у педагогіці поняття «індивідуальність» використовується для позначення найвищого рівня розвитку особистості в